

Леонід Білецький – учень і послідовник Володимира Перетца

У статті розглянуто внесок Леоніда Білецького, учня Володимира Перетца, у розвиток українського літературознавства. Розставлено акценти на основних напрямках наукових зацікавлень дослідника. Значну увагу приділено аналізу методології досліджень Л. Білецького й праці стосовно «Руської Правди», що засвідчує впливи школи В. Перетца.

Ключові слова: Леонід Білецький, літературознавство, методи дослідження, Володимир Перетц, наукова школа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Володимир Перетц – видатний літературознавець, який свого часу був і талановитим учителем для молодого покоління науковців, залишив по собі плеяду видатних учених, які зробили впродовж останнього століття значний внесок у розвиток української науки.

Серед талановитих учнів Володимира Перетца яскраво вирізняється постать Леоніда Білецького, який волею обставин опинився за межами України й не полишив української справи та української науки в чужих краях. Важливо також і те, що Л. Білецький у дослідницькій праці плідно використав набутий «філологічний семінарію» В. Перетца.

Вивчення такої тяглості дає змогу простежити, як діяльність видатного вченого та його наукової школи вплинула на розвиток українського літературознавства, а також розширити обрії дослідження наукових здобутків учасників «філологічного семінарію».

Аналіз досліджень цієї проблеми. На жаль, у такому ракурсі творчий доробок Леоніда Білецького ще не досліджували. Маємо лише низку окремих робіт, передмов до видань і розділів підручників, у яких проаналізовано наукову діяльність діаспорного вченого. Так, М. Ільницький умістив у двох енциклопедіях розлогі довідки про українського науковця й опублікував статтю «Історик українського літературознавства», навівши основні аспекти його літературознавчих уподобань. Аналіз розвідки «Основи української літературно-наукової критики» здійснив М. Насенко в підручнику «Історія українського літературознавства». Загалом інформацію про вченого знаходимо в п'яти енциклопедичних виданнях. Стислі довідки про життєвий шлях і науковий доробок виявляємо й у виданнях «Літературне Поділля» (автор В. Мацько) та «Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.)» (автор О. Завальнюк). Загальний огляд внеску науковця зробив і М. Мандрика в брошурі «Леонід Білецький», яка вийшла друком 1957 року. Викладене вище засвідчує потребу подальшого глибокого вивчення доробку українського вченого, зокрема в аспекті тяглості наукової школи.

Отже, **мета статті** – вивчити доробок Леоніда Білецького, визначивши основні напрями його наукових уподобань і простежити вплив на його формування як дослідника літератури школи Володимира Перетца.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для загального розуміння становлення й самореалізації Л. Білецького як ученого-літературознавця варто окреслити його життєвий шлях, який видався досить складним і наповненим багатьма переїздами не лише на теренах України, а й за її межами.

Майбутній учений, закінчивши екстерном у Києві класичну гімназію, вступив в університет св. Володимира, де під керівництвом професора Володимира Перетца вивчав російську та українську літератури. Про цей період у своєму житті й роботу у «філологічному семінарії» він згадує в некролозі, написаному по смерті В. Перетца: «Семінар В. Перетца був відомий у вченому світі цілої колишньої Росії й за її межами. І дуже часто вчені з інших місць України й Росії, а то й чужинці, що відвідували Київ, вважали за свій обов'язок завітати в середу на засідання семінару покійного. Тим-то майже на кожному засіданні семінару був хтось із учених гостей. Взагалі засідання ці – були й є незабутні для кожного з його учасників. Причиною такої гарної атмосфери в семінарі була високо обдарована й навіть натхнена постать Володимира Миколайовича. Ми ходили на засідання ці з побожністю. І смерть цього з божої ласки вчителя і вченого – невіджалувана втрата для української культури й науки» [1]. Учень високо поцінював працю свого вчителя й, ушановуючи його пам'ять, окреслив найвагоміші досягнення видатного вченого, зокрема пригадавши студії стосовно «Слова о полку Ігоревім», «Наталки-Полтавки» й «Москаля-Чарівника» Івана Котляревського, рецензії на роботи М. Петрова, В. Резанова та ін. (зауважимо, що рецензії В. Перетца ста-

новили окремі ґрунтовні студії, інколи обсягом понад 50 сторінок, як-от на розвідку Катерини Грушевської «Українські народні думи»). Згадані були й праці, присвячені давньому українському письменству та з методології історії літератури («Найближчі завдання вивчення історії української літератури», «З лекцій з методології історії російської літератури» та ін.).

Після завершення навчання в 1913 році Л. Білецького залишили в університеті, де він мав отримати професорське звання. Із 1918 року учений перебуває на посаді приват-доцента в Українському державному Кам'янець-Подільському університеті. Далі його шлях проліг на Захід, де вчений викладав історію української літератури у Львівському таємному українському університеті. За кілька років на запрошення Українського громадського комітету він переїхав до Праги (Чехія), де посів місце ректора Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова. Від 1925 року в цьому ж закладі він працював на посаді приват-доцента кафедри української літератури. Слава талановитого вченого досить швидко ширилася, і в досить короткий термін він обійняв посаду професора кафедри українського права в галузі дослідження старовинних пам'яток Українського вільного університету в Празі й водночас (із 1938 року) працював на посаді доктора філософії Карлового університету.

Вступ радянських військ у Прагу змусив Л. Білецького переїхати в Німеччину (м. Ульм), де він разом із багатьма українцями потрапив у табори для переміщених осіб. Там учений розробляв навчальні плани для народних шкіл, гімназій, Українського вільного університету. І лише 1949 року він переїхав до Канади, де й прожив останні шість років. Там науковець очолював осередок української культури й освіти у Вінніпезі та Культурно-освітню раду Комітету українців Канади. У цей період він активно продовжував тематику, розпочату ще в Празі, та вдавався до нових тем.

Значним став внесок ученого в розвиток української науки. У коло зацікавлень Леоніда Білецького потрапили проблеми теорії та історії літератури, а також літературної критики. Значний внесок він зробив у ділянку власної оригінальної методології.

Варто зауважити, що вчений є представником двох шкіл – В. Перетца й О. Потебні. Якщо в семінарі Володимира Перетца він здобував ази наукової роботи, проходив етап становлення дослідника високого фахового рівня, відпрацював уміння уважно ставитися до тексту, якісно виконувати текстологічний аналіз тощо, то школу О. Потебні опанував, вивчаючи й глибоко аналізуючи науковий доробок останнього. Зокрема, у роботі «Перспективи літературно-наукової критики» (1924) Леонід Білецький ґрунтовно дослідив естетичну концепцію О. Потебні, прагнучи відтворити цілісну систему поглядів на літературу харківського вченого, засновника психологічної школи в Україні.

Кількома роками раніше (1921 року) Л. Білецький видав свою першу працю «Поезія та її критика», у якій на основі положень психологічної школи О. Потебні з урахуванням здобутків компаративістики, практики філологічної та культурно-історичної шкіл, спираючися на інші наукові методи, розробив власний підхід до вивчення художньої літератури. Його дослідницька позиція ґрунтується на тому, що слово, як і твір, має форму й зміст, що психологічні умови виникнення слова такі самі, як і виникнення художнього образу та цілого твору. В унісон із психологічною школою учений розробляє своє бачення читача як співавтора літературного твору.

Можемо говорити про цілковиту послідовність Л. Білецького в ґрунтовному вивченні української літературознавчої думки. Він звертається до етапів її становлення, розглядає в контексті розвитку європейських літературознавчих шкіл. Так, у роботі «Основи української літературно-наукової критики», яка вийшла друком у Празі 1925 року й була перевидана в незалежній Україні 1998-го, науковець здійснює спробу відтворити цілісну картину розвитку українського літературознавства. На перший погляд, ця робота мала б сприйматися як цілком теоретична, бо має підзаголовок «Спроба літературно-наукової методології». Та вміщені в ній студії все ж носять історико-літературний характер.

Дослідник, аналізуючи етапи розвитку української науки, зазначає, що формування літературознавчої думки в Україні припадає на другу половину XVII ст. Таке судження вчений мотивує тим, що цей саме в цей період постає Києво-Могилянська академія, яка стала потужним осередком культурного й наукового життя України, об'єднала найпотужніші інтелектуальні сили, які міцно єднали її з Європою, і виробила основи українського літературознавства, які розвинулись у наступні століття. У праці відзначено, що європейський літературознавчий досвід проникав в Україну поступово через посередників. Але тут не йдеться про копіювання, технічне перенесення на український текст вироблених методів. Л. Білецький зазначає, що західноєвропейські літературознавчі концепції в Україні засвоювалися творчо, пов'язувались із національною традицією. «Констатує, що в М. Максимовича і М. Костомарова принципи міфологічної шк.

поєднані з принципами культ.-істор. шк., в О. Потебні психологічний підхід доповнюється рисами порівняльно-історичного підходу, а в працях І. Франка простежується еволюція від соціологічного підходу до естетико-психологічного, Білецький намагався об'єднати принципи міфологічної, культурно-історичної та компаративістичної шкіл у ширшу категорію – історичну школу» [7].

Так поступово Л. Білецький простежує наукові здобутки відчизняної науки аж до 20-х рр. ХХ ст., розглянувши неокласичний (формально-поетикальний) напрям, згадувану вище історичну школу та її відгалуження тощо. А от психологічну та філологічну школи, які найбільше вплинули на його формування як науковця, він подав лише в конспективному плані, оскільки мав їх розглянути в другому томі, який, на жаль, так і не був сформований.

Важливим у роботі Л. Білецького є й те, що він розглядає українську літературу як явище цілком самобутнє. Щодо цього М. Насенко зазначає: «Йдучи за М. Дашкевичем, Л. Білецький доводив, що українська література народилася з чутливості, з душі українського народу, з природної потреби його виявити себе рідною мовою, а зовнішні впливи на неї якщо й були (особливо російські чи польські), то вони частіше притлумлювали її самобутність, ніж сприяли її розвою. А нерідко було й так, що письменник цілком “розчинявся” у впливах і відривався від національного ґрунту (М. Гоголь, В. Короленко та ін.)» [10, с. 160–161].

Основну увагу у вивченні історії літератури Л. Білецький приділив постаті Тараса Шевченка. Так, він поступово (праці виходять окремими брошурами) проходить своїм прискіпливим пером усю біографію Кобзаря, готуючись до найважливішого видання – чотири томника, у якому твори вміщені без правок цензури, редакцій і навіть самого автора (відомо, що в останній період творчості Т. Шевченко вніс окремі зміни у свої тексти).

Л. Білецький написав окремі статті та цілі розвідки про Івана Котляревського, Марію Маркович, Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Михайла Коцюбинського, Олександра Олеса, Володимира Самійленка, Миколу Вороного, Павла Тичину, Уляну Кравченко, Василя Щурата, Володимира Гнатюка та багатьох інших митців минувшини й сучасності дослідника.

Знаковою в науковому доробку Л. Білецького стала його розвідка «Руська Правда й історія її тексту». У вступному слові редактора до видання цього дослідження зазначено: «Гене́за цінної текстологічної праці Леоніда Білецького про основну пам'ятку стародавнього українського права була накреслена самим автором у своїм довгій автобіографічній листі 11-го листопада 1941-го р. до тодішнього ректора Українського Вільного Університету в Празі, Івана Борковського (оригінал зберігається в архіві Л. Білецького в Торонті):

“Року 1932 декан правничого факультету Вільного українського університету [проф. Сергій Шелухін – Ю. К.] запрошує мене листом, чи не згодився би я викладати на правничім факультеті курс з історії українського права спеціально філологічний: огляд та інтерпретація стародавніх правничих пам'яток (княжої доби, українсько-литовської та гетьманської). Я подумав і згодився, запропонувавши деканові написати працю: Історію тексту Руської Правди. Це примусило мене простудіювати всі відомі тексти Руської Правди (а їх було до 70), і студія моя через півроку була на факультет подана. Рецензенти, проф. Станіслав Дністрянський та проф. Опанас Андрієвський дали позитивні рецензії, і я був на факультеті обраний звичайним професором. Моя справа була подана на затвердження Сенатові Університету... і я в тій гідності звичайного професора був затверджений [13-го лютого 1933-го р. – Ю. К.]”» [8, с. 3].

Історія створення, подальшої роботи й публікації цієї вагомої праці засвідчує, що текстологічний аналіз усіх 70 текстів «Руської Правди» автор здійснив із великою науковою прискіпливістю (як це робив і його вчитель – В. Перетц). Відомо, що зазначений у листі текст протягом багатьох років доопрацьовувався, та, на жаль, усі записи й підготовлені до друку матеріали в дивний спосіб зникли, тож опублікувати вже на початку 90-х мали змогу лише первісний варіант дослідження та окремі напрацьовані дослідником матеріали. Але й ця частина становить значний внесок у науку й дає змогу високо оцінити працю науковця, побачити реалізацію здобутків школи В. Перетца.

Аналізу тексту пам'ятки передують докладна історіографічна частина, у якій автор докладно проаналізував усе зроблене до нього, гідно поцінуючи своїх попередників, визначаючи всі елементи їхніх робіт. Указує дослідник і на недоліки. Зокрема в роботі В. Сергеевича Л. Білецький знайшов низку помилок і глибоко проаналізував їх. Так, він зазначив, що автор плутає «фамілію списків з їх редакцією», а також здійснив неправильну класифікацію текстів тощо [5, с. 12].

Важливим є й висновок, зроблений Л. Білецьким про те, що в текстах, які в часі лежать ближче до початкового варіанта «Руської Правди», мова більше наближена до староукраїнської княжої доби.

Про цінність самої «Руської Правди» для науки й культури пише сам Л. Білецький у передмові до першого рукопису: «Коли я приступав до студіювання Руської Правди з чисто філологічного становища, я

керувався багатьма мотивами і спонуканими. Але найголовніший із них був той, що Руська Правда є пам'ятка величезної всеслов'янської культурної ваги. Цей твір назверх виглядає по своїй структурі і змістові ніби стисло правничою пам'яткою староукраїнських законів і норм права. Але вчитуючись у її назверх монотонні й нудні статті, вдумуючись у їх фактичний та ідеологічний зміст, в цілу концепцію зібраних у ній фактів самого староукраїнського життя та людських взаємин – я спостерігаю ту глибину реальних життєвих соціальних і національних відносин, що так красномовно визирають із ляпідарно-коротких фраз, речень та статей»[5, с. 5].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, викладене вище засвідчує, що Леонід Білецький основу своєї наукової методології виробив на семінарах Володимира Перетца, а в подальшій роботі випрацював власну методологію, спираючися на базову філологічну школу й глибоко опрацьований доробок психологічної школи Олександра Потебні. Водночас до цієї методології долучено й здобутки інших шкіл, що збагатили науковий апарат ученого.

У дослідженні Л. Білецький удається до вивчення історії розвитку української літературознавчої думки й аналізу літературного процесу. У його науковому доробку зафіксовано багато письменницьких постатей, але найбільше уваги приділено життю й творчості Тараса Шевченка. Вагомим стало його чотири томне видання творів Кобзаря.

Найбільше вплив школи В. Перетца проявився в роботі Л. Білецького над текстом «Руської Правди».

Детального опрацювання потребують усі роботи науковця, що дасть змогу не лише повною мірою розкрити його внесок у розвиток історії літератури, а й глибоко опрацювати методологічний інструментарій, який сформував і використав дослідник.

Джерела та література

1. Білецький Л. Володимир Перетц [Електронний ресурс] / Леонід Білецький // Учитель и его ученики. Памяти академика В. Н. Перетца / сост. А. Рудзицкий. – Режим доступу : <http://www.aej.org.ua/History/1470.html>
2. Білецький Л. Історія української літератури: народна поезія / Л. Білецький. – Т. I : Народна поезія. – Авгзбург, 1947. – 328 с.
3. Білецький Л. Шевченко в Яготині / Л. Білецький. – Вінніпег : Укр. вільна академія наук, 1949. – 48 с. – [Сер. : Шевченко та його доба. – Зб. II, ч. 1].
4. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Л. Білецький. – Вінніпег : Укр. вільна академія наук, 1949. – 30 с. [Сер. : Література. – Ч. 2].
5. Білецький Л. Руська Правда й історія її тексту / Л. Білецький ; за ред. Ю. Книша. – Вінніпег : Укр. вільна академія наук в Канаді, 1993. – 166 с.
6. Білецький Л. Історія української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – К. : Либідь, 1998. – 408 с.
7. Ільницький М. М. Білецький Леонід Тимофійович та його концепція поступу українського літературознавства / М. М. Ільницький // Енциклопедія історії України. – Т. 1 : А–В / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Наук. думка, 2003. – 688 с. : ілюстр.
8. Книш Ю. Вступне слово редактора / Юрій Книш // Л. Білецький. Руська Правда й історія її тексту / за ред. Ю. Книша. – Вінніпег : Укр. вільна академія наук в Канаді, 1993. – 166 с.
9. Мандрика М. І. Леонід Білецький / М. І. Мандрика. – Вінніпег : Укр. вільна академія наук, 1957. – 24 с. – [Сер. : Українські вчені. – Ч. 4].
10. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства : підручник. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 360 с. (Альма-матер).

Їлкина Лариса. Леонід Білецький – ученик и последователь Владимира Перетца. Леонід Білецький – известный украинский ученый, который свое научное становление прошел в филологическом семинарии Владимира Перетца. В дальнейшей научной работе он использовал достижения школы своего учителя. Работа с выдающимся ученым открыла ему путь к умению внимательно относиться к художественным текстам, проводить текстологическую работу, формировать методологию исследования, сочетая ряд продуктивных методов и прочее. Умение работать над древними текстами особенно раскрывается в его монографии «Руська Правда» и история ее текста», где на основе анализа текста ученый доказывает, что «чем “ближе” является текст в многочисленных его вариантах к старому, к первоначальному источнику, тем речь его более близка как язык к староукраинскому княжеского периода» (М. Ильницкий). Изучение истории и формирования украинской литературоведческой мысли занимает значительную часть научного наследия Л. Білецького. Он рассматривает вклад отечественных ученых середины XVII – 30-х гг. XX в. Можно говорить, что ученый определенным образом ориентировался на В. Перетца, который в свое время издал курс «Из лекций по методологии истории русской литературы», идя далее в глубине анализа. Значительное внимание исследователь уделял изучению достижений психологической школы А. Потебни. Именно на основе достижений

харьківського ученого, с учетом практики филологической и культурно-исторической школ, достигений компаративистики и других научных методов ученый разработал собственный подход к изучению художественной литературы. В области истории литературы его внимание обращено на творчество Т. Шевченко, И. Франко, М. Коцюбинского, В. Самойленко, М. Вороного, П. Тычины.

Ключевые слова: Леонид Билецкий, литературоведение, методы исследования, Владимир Перетц, научная школа.

Yolkina Larisa. Leonid Biletskyas a Student and Follower of Volodymyr Perets. Leonid Biletsky is a famous Ukrainian scientist who passed his scientific formation at the philological seminary of Volodymyr Peretz. He used the achievements of the teacher's school in his subsequent scientific work. Working with the outstanding scientists opened the way for him be attentive to the literary texts, carry out the textological work, to produce research methodology, combining a number of productive methods. The ability of a researcher on the ancient texts revealed in his book «'Rus'ka Pravda' and the history of its text». Based on the analysis of the text of the attraction scientist argues that the text is closer to the original source, the language it is more close to the old Ukrainian language period of the Middle Ages. The study of history Ukrainian literary opinion formation is a significant part of the scientific achievements of L. Biletsky. He considers the contribution of domestic scientists from the XVII century. We can say that of a certain way a scientist guided by V. Perets. Special attention is paid to the study the researcher gains psychological Potebnya's school. Based on the achievements of the scientist with the practice of philological and cultural and historical schools, comparative achievements and other scientific methods scientist developed his own approach to the study of literature. In the history of literature scholar interested in the works of T. Shevchenko, I. Franko, M. Kotsiubynsky, V. Samiyenko, M. Voronyi, P. Tychna.

Key words: Leonid Biletsky, literary science, research methods, Volodymyr Perets, science school.

Стаття надійшла до редколегії
09.11.2015 р.

УДК 821.161.2-193.3.09

Тадей Карабович

Утілення суб'єктивної предикативності в сонет як форму вираження літературного дискурсу Емми Андіївської

Поетеса Емма Андіївська не була безпосереднім співтворцем Нью-Йоркської групи, проте брала участь у її видавничих проектах та в літературній дискусії щодо української еміграційної літератури. У 1959–1971 рр. вона друкувала свої твори в щорічнику Нью-Йоркської групи «Нові Поезії». Для поетеси це був період вагомих творчих контактів з іншими учасниками угруповання. Марія Ревакович назвала творчість Емми Андіївської важливою для Нью-Йоркської групи, адже поетеса ввела в українську літературу призабуті в ній жанри. Вираженням своїх творчих імпульсів поетеса обрала сонет, який став узірцевим для її літературного дискурсу.

Ключові слова: щорічник «Нові Поезії», еміграція, Нью-Йоркська група, поезія, сонет.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мета статті – спроба літературознавчого переосмислення процесу втілення Еммою Андіївською суб'єктивної предикативності в сонет як форму її ракусної (із певної перспективи) творчої активності. Ідеться про особливості зв'язку змісту фрази та об'єктивної реальності в сонетах авторки як про стратегію вираження літературного дискурсу та як платформу присутності сонета в українській поезії після Другої світової війни. Важливим у цьому контексті також є переосмислення метрики сонетів Е. Андіївською та визначення мотивації авторки в процесі творення композиційно складних текстів. Хоча сонети поетеси досліджували О. Астаф'єв, Д. Гусар-Струк, Б. Рубчак, М. Ревакович та ін. [5; 6; 8; 9], проте вони й надалі залишаються складним когнітивним феноменом.

Реальність європейської дійсності після 1945 року та еміграція українців до США, зокрема поетів т. зв. Нью-Йоркської групи, розглядалася як щось нове в житті українців. Виїзди до США, Канади й інших держав, сприятливих для життя та діяльності, швидко набули реальних обрисів. Так, у США (Нью-Йорк)